

De Laurentiuskerk te Raerd

Dorp

Raerd, ook wel Rauwerd genoemd, is een terpdorp gelegen aan de hoofdweg tussen Leeuwarden en Sneek. Het land rondom dat zich uitstrekt tot aan de einder, is wijds en welvarend. Nieuwe boerderijen storen niet; de verkaveling en percelering zelf is grootschalig en bezit daardoor weer een eigen schoonheid. Dat Raerd en omgeving in zijn vorm en ontwikkeling werden bepaald door het water, is nu alleen nog door een kenner van landschapselementen te herkennen. Het gebied is een overblijfsel van het oostelijk oeverland van de oude Middelsee, de zuidelijke oeverwal van de riviertjes de Boorn en Moezel en de voormalige boezemlanden ten noorden van het Sneekermear. Voordat al deze wateren overheersend werden, moeten Raerd en omgeving al menselijke bewoning hebben

gekend, gezien de vondsten van bijvoorbeeld een mantelspeld uit de eerste eeuw voor Christus. Er ontstonden terpen toen het water steeg. Even na het jaar 1000 werd begonnen met het indijken van de Middellzee en langzamerhand heeft zich het huidige landschap gevormd.

Bouwgeschiedenis en exterieur

De huidige Laurentiuskerk is gebouwd in 1815. Het is niet de eerste kerk die in Raerd gebouwd werd. Aan het eind van de 8^e eeuw verloor een bezoeker van de terp van Raerd een onderdeel van zijn gesp. Het was een klein schijfje waarop het hoofd van Christus stond afgebeeld met op de achtergrond een kruis. De betreffende persoon was christen. Hij leefde in de begintijd van de Laurentiusparochie en is de vroegste getuige van het christendom in Raerd.

Of er toen al een houten kerkje stond weten we niet, al ligt dit wel voor de hand. Inmiddels zijn we meer dan 1200 jaar en drie kerken verder. Het huidige gebouw verving de middeleeuwse kerk met zijn zadeldaktoeren,

deze was zo bouwvallig dat tot afbraak werd besloten. De nood moet hoog geweest zijn want het was niet het meest ideale moment om aan de bouw van een nieuwe kerk te beginnen. De Franse tijd was nog maar net achter de rug en de financiële situatie was daardoor niet echt rooskleurig te noemen. De plaatselijke timmerman Pieter Geerts Bleeksma heeft de kerk ontworpen en gebouwd. Het gebouw is relatief sober uitgevoerd, passend bij de smaak van die tijd maar waarschijnlijk ook bij de economische omstandigheden. Tussen de vensters zijn in de buitenmuur pilasters geplaatst, die het geheel een voorname uitstraling geven. Het meubilair uit de oude kerk werd – misschien ook om kosten te besparen – in de nieuwe kerk herplaatst. En de grafzerken bleven gewoon in de vloer liggen. Boven in de toren bevinden zich sinds het voorjaar van 2011 weer twee klokken. Ze hangen in een hoge klokkenstoel, die als bijzonderheid heeft dat hij niet op een zolder geplaatst is, maar op sokkels op de begane grond. De toren is als het ware om de stoel heen gebouwd; de stoel staat los van de toren. Raerd had in de middeleeuwen al twee klokken, beide werden in 1943 door de Duitsers geroofd. Na de oorlog kwam alleen de grote klok terug; deze was al in 1762 door Johannes Derek te Hoorn gegoten en verving een oudere klok. Tijdens de laatste restauratie is er een geschikte klok uit Rijswijk aangekocht.

Interieur

Zoals eerder vermeld werd het interieur uit de oude kerk ‘gelukkig’ herplaatst in de nieuwe kerk. Het betreft hier een bijzonder rococo interieur uit ongeveer 1765. Het rococo houtsnijwerk moet vervaardigd zijn door de 18e eeuwse Leeuwarder meester-beeldhouwer en houtsnijder Dirk Embdervelt. Preekstoel, doophek, vrouwenbanken, rouw en tekstborden vertonen kenmerken van zijn stijl; we kunnen bijna spreken van een *Embdervelt interieur*. Het is Friese rococo op zijn best. In 1909 waren de kerkvoogden van mening dat het interieur van de kerk nodig aan modernisering toe was. Men besloot tot een totale herinrichting over te gaan. Zo werd de preekstoel van de zuidmuur naar de oostmuur verplaatst. Gevolg hiervan is dat o.a. ook het doophek verplaatst moest worden en de banken een kwartslag gedraaid werden.

Tijdens de laatste restauratie die duurde van 2009 tot 2012 is het interieur zoveel mogelijk weer terug gebracht naar de situatie van voor 1909. Zo is de preekstoel weer op zijn traditionele plaats aan de zuidmuur opgehangen. We mogen deze als een topstuk van de Friese rococo beschouwen. Belangrijke kenmerken uit die stijlperiode vinden we erop terug: de weelderige rocailleversieringen (o.a. S-vormen) en de asymmetrische krullen. Met het doophek vormt de preekstoel een onlosmakelijke eenheid. De preekstoel heeft een zeskantige kuip en deze vorm komt in het klankbord terug. In de trapleuning en de zijschotten van het achterstuk zien we weer de S-vorm. De vorm van het klankbord is uniek te noemen. Grote en kleine rondingen in de rand wisselen elkaar af en geven dit klankbord zijn sierlijke en elegante uitstraling. In geen enkele Friese kerk heeft de preekstoel een vergelijkbare 'overkapping'.

Eenzelfde lichtheid is ook karakteristiek voor de kuip. Op de stijlen tussen de verschillende panelen zijn blad- en bloemornamenten aangebracht. Onderaan loopt de kuip uit in een rijk gesneden ornament. De kuip heeft vijf panelen waarop allegorische figuren zijn afgebeeld. Het betreft een vijftal deugden die worden gepersonifieerd door vrouwenfiguren. Van links naar rechts (te beginnen bij het deurtje) zien we *Gerechtigheid, Geloof, Liefde, Hoop en Vrede*. Ook de lessenaar is zeer bijzonder. Aan de onderkant heeft de beeldhouwer een engelenkopje gesneden. De engel lijkt te slapen; met zijn hoofd iets naar links, ligt hij ontspannen tussen zijn vleugels. Ook het ruggenschot is een kunstwerk op zich. Ook hier zien we de fraaie rocaillevormen met als toppunt van asymmetrie, de haak waaraan de predikant zijn baret kan ophangen. Deze haak staat niet recht naar voren, maar krult naar links zonder daarmee de totale balans te verstoren. Het doophek mag als een topstuk gezien worden met zijn S- en C- vormige versieringen in rococostijl. Het doopvont is een koperen schaal die aan de trap van de preekstoel is bevestigd.

De vrouwenbanken hebben als belangrijkste kenmerk de open rugleuningen waardoor de dames meer ruimte hadden voor de rokken. Lessenaars ontbreken ('omdat vrouwen toch niet konden lezen'). Vaak zijn de wangen fraai versiert; in Raerd is dat ook het geval. De herenbank is zeer bijzonder. Dat heeft vooral te maken met de dubbele overhuiving: de overkapping bevindt zich niet alleen boven de achterste maar ook boven de voorste bank. Ze wordt gedragen door twee zuilen met wijnranken en Korinthische kapitelen. Bovenop staan links en rechts vazen met vruchten, symbolen van overvloed. Tussen deze twee vazen staat een kuif. Het meubel moet dateren uit het begin van de 18^e eeuw. De stijl is barok. De bank is duidelijk ouder dan de rest van het kerkmeubilair. Aan de noord- en zuidmuur hangen twee in rococostijl gesneden rouwborden. Ze zijn gemaakt voor het echtpaar Tjalling, Aedo Johan van Eysinga en Cecillia van Sminia. Precies tussen de borden in, in de vloer, ligt hun grafzerk. Op de herenbank prijkt hun alliantiewapen. Tegen de oostmuur van de kerk, hangt het wapenbord van Cecilia van Humalda. Vergeleken met de beide rococoborden is dit een sober object. Het is dan ook meer dan een halve eeuw ouder. In de vloer liggen monumentale grafzerken van bekende Friese geslachten.

Het Hillebrand orgel

Het huidige Hillebrand-orgel van de Laurentiuskerk is het tweede. Het instrument verving het 17e eeuwse Bader-orgel bij de herbouw van de kerk in 1816.

Op 18 augustus 1816 werd in de nieuwe kerk een nieuw orgel in gebruik genomen, dat was gebouwd door Johan Adolf Hillebrand, voormalig meesterknecht bij Albertus van Gruisen.

In 1863 verbouwt orgelmaker Lambertus van Dam het orgel grondig. Waarschijnlijk is de mahonie geschilderde kas na een flinke lekkage in de kerk in 1871 wit overgeschilderd (bij de verbouwing in 1909 werd de orgelkas imitatie-eiken geschilderd). Van Dam wijzigde in 1863 ook de dispositie:

<u>Hoofdwerk</u>	<u>Rugpositie</u>	-
Bourdon 16'	Fluit dolce 8'	Koppelingen HW-RP
Prestant 8'	Viool de Gambe 8'	Ped-HW
Holpijp 8'	Salicionaal D8'	Twee afsluitingen
Roerfluit 8'	Prestant 4'	Tremulant RP
Octaaf 4'	Roerfluit 4'	Windlosser
Fluit 4'	Speelfluit 2'	Zwijgt 16v (loze knop)
Quint 3'	Vox Human*8'	
Octaaf 2'		
Cornet D 3st	* in 1909 door Bakker &	
Trompet B/D 8'	Timmenga door een	
	Basset-horn vervangen	

Het orgel is rijk versierd met trofeeën. In totaal heeft de houtsnijder maar liefst 40 instrumenten op het orgel gezet. Bij de laatste restauratie werd boven in het gewelf een draperieschildering terug gevonden; dit met ingrijpende gevolgen. In overleg met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed werd besloten om deze schildering te restaureren.

Vervolgens is het kleurenschema van de rest van de kerk (orgel en meubilair) daarop aangepast.

In de hal van de kerk staat een vitrine waarin de belangrijkste archeologische vondsten van de restauratie van 2009-2012 worden geëxposeerd; o.a. de genoemde gesp (schijffibula) en een pelgrimsinsigne. Ook is hier een beeld van Sint Laurentius opgesteld. Als sokkel dient een teruggevonden fragment van een middeleeuwse altaarsteen.

Met de afsluiting van de restauratie in het voorjaar van 2012, heeft het dorp Raerd een monument gekregen dat uniek genoemd mag worden in Fryslân: een vroeg 19^e-eeuws gebouw met een 18^e eeuws interieur en een laat 19^e eeuwse uitstraling. Kosten nog moeite zijn gespaard om de kerk haar deftige en feestelijke uiterlijk terug te geven. Tegelijkertijd voldoet het gebouw aan alle moderne eisen.

Literatuur:

- ✦ De Laurentiuskerk van Raerd: Willem Hansma.
- ✦ Friese preekstoelen: Sytse ten Hoeve

oktober 2012

A. Folkertsma-Wiersma

S. Kooij-Jacobsma.